

IX. A SZÓREND VÁLTOZÁSA, SZÓRENDI VÁLTOZATOK TÉRBEN ÉS IDŐBEN

1. Szent Ferenc-legenda

Olvasd el a Szent Ferenc legendájából való részleteket! A mondatok mely elemei tűnnek szokatlannak? Írd át ezeket az általad megszokott formába!

(1) „Közben az ő apja halt meg a háborúban, anyja is hamarosan ki múlt.”

.....

(2) „És soha meg nem sért titeket semmiben.”

.....

(3) „Istenre mondom, hogy én a sebhelyeket úgy vakarom el, hogy soha többé meg nem jelennek.”

.....

(4) „És hozzá fognak menni azok, kiket Szent Ferenc írott a levélben – jelentette az Úr isten meg Jákob asszonyának, mikor imádkoztak Rómában.”

.....

2. Nyelvőr

Figyeld meg az alábbi mondatpárokat! Összpontosíts a kiemelt szerkezetekre! Milyen hasonlóságokat vagy különbségeket állapíthatunk meg az ómagyar kori (elsőként megadott) és a mai szórend, mondatszerkezet között?

- (1) „Mell’ek annak vtānna **mondva lifznek** vala”/ „Melyek annak utána **mondva lesznek** vala”
- (2) Holnap **meg lesz mondva** mit kell csinálnunk.
- (3) És soha az barátoktól **el nem menének**.
- (4) Téged én soha **nem hagynálak el**. / Téged én soha **el nem hagynálak**.
- (5) **Tilutoa** wt ig fa gimilce tvl. / **Tiltotta** öt egy fa gyümölcsetől.
- (6) Eltiltotta a videójátéktól. / A videójátéktól tiltotta el. / A szülei tiltották a videójátéktól.

3. Mire gondolt a költő?

A felcserélés eszközével a költők is megannyiszor élnek. A költői szabadság érvényesítésén túl többféle célt szolgálhat a megszokottól eltérő szórend. Párosítsd az idézeteket a szórendcsere alább megadott leírásaival!⁶

- (1) „*De jó messze volt még szép Magyarországtól, / Mert Franciaország esik tőle távol.*” (Petőfi Sándor: János Vitéz)
- (2) „*Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fámnak.*” (Kölcsey Ferenc: Kölcsey)
- (3) „*Haláltól félve még, de élni már meguntam, / mint bárka, mely apály és dagály kényén libeg, / van lelke iszonyú hajótörésre útbán.*” (Verlaine: Szaturnuszi költemények)
- (4) „*Csillag esik, föld reng: jött éve csudáknak! / Ihol én, ihol én pörölyje világnak!*” (Arany János: Buda halála)
- (5) „*Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó / Óram tisztességes csak légyen utolsó*” (Zrínyi Miklós: Az idő és hírnév⁷)

- A) a rímszerkezetben van szerepe (az idézetben a felelőrím elhelyezése miatt az alaptag és a bővítmény sorrendje cserélődik fel)
- B) elsősorban az archaizálás eszköze (de a rím- és ritmusszerkezethez is hozzájárul)
- C) az időmértékes verssor szabályainak betartásában van szerepe
- D) ellentéttel összekapcsolódva erősít; a megszokott szórend „szétesése” ikonikus kapcsolatban lehet az előrevetített eseménnyel (de a szórendi megoldás a rímszerkezethez is hozzájárul)
- E) a felelőrím elhelyezése motiválja a sorrendcserét, amely az idézetben az ütemhangsúlyos verssor két ütemének is érinti a tartalmát; az értelem megalkotása így nagyobb figyelemre és erőfeszítésre készíti az olvasót

Párok:

⁶ Forrás: <http://enciklopedia.fazekas.hu/retorika/Inverzio.htm> (megtekintés 2020. 07. 16.).

⁷ „Tisztességes legyen csak óram utolsó.” változatban is fennmaradt, és a folytatása is érdekes a szórend szempontjából: „Akár farkas, akár emésszen meg holló.” (<http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/55Orlovszky/zrini/vitez.html>; Megtekintés 2020. 07. 23.)